

STRESZCZENIE

Katarzyna Sychta-Mielewczyk

„Obraz jako oręż. Komunikaty wizualne druków opozycyjnych w Polsce lat osiemdziesiątych XX wieku”

Bunt wobec komunizmu w Polsce w latach osiemdziesiątych XX wieku przybierał różnorodne formy. Za jeden z najważniejszych (i najsilniej oddziałujących) elementów oporu można uznać emitowanie niezależnych wydawnictw, w tym takich wytworów jak znaczki i karty pocztowe, ulotki, plakaciki czy banknoty, które wykorzystywano do prezentowania różnych obrazów.

W niniejszej pracy właśnie tego typu niezależne druki poddawane są pogłębionemu oglądowi. Pozyskanie, przeanalizowanie i usystematyzowanie treści umieszczanych na takich nośnikach jest kluczem do dalszych rozważań m.in. na temat tego, w jaki sposób wpływały one na jednostki, poszczególne grupy, społeczeństwo, a także na budowanie opozycyjnej tożsamości.

Na pracę składają się trzy rozdziały.

W pierwszym rozdziale podjęto próbę ukontekstowania niezależnej działalności twórczej, w tym również odnosząc się do historycznych przykładów posługiwania się obrazami w celu budowania określonych komunikatów, oddziałujących na społeczeństwo; szczególny nacisk położono na obrazy, które wykorzystywano w okresach konfliktów.

Rozdział drugi to podstawowy element niniejszej pracy – to w nim prezentowany jest materiał pozyskany w trakcie prowadzonej kwerendy. Podzielono go na dwie zasadnicze kategorie tj. ikonografię wydarzeń i ikonografię postaci (2.1. i 2.2.), które dopełniają inne podrozdziały poświęcone np. wydawnictwom okolicznościowym (2.3.). Nieco inny charakter ma podrozdział o znaku „Solidarność” projektu Jerzego Janiszewskiego (2.4) – zebrano w nim różne przykłady wykorzystywania tego symbolu na niezależnych artefaktach, wskazując również na wybrane warianty, będące modyfikacjami i transformacjami oryginalnego projektu.

W rozdziale trzecim zebrano wnioski z kwerendy. Podzielono je na trzy obszary, każdy obejmujący inny zakres interpretacyjny. W pierwszym (3.1.) skupiono się praktykach wizualnych – reakcjach występujących na styku obraz-człowiek wyrażanych w postaci działań podejmowanych przez ludzi w odniesieniu do określonych nośników, na których umieszczano obrazy; można wśród nich wymienić między innymi kolekcjonowanie, ukrywanie czy niszczenie. W drugim (3.2.) pokrótce scharakteryzowano nadawców i odbiorców niezależnych wydawnictw, a także zaprezentowano wybrane mechanizmy towarzyszące tworzeniu przekazów wizualnych – to na przykład afirmacja i negacja poszczególnych postaci, wydarzeń czy idei. W trzecim (3.3) emisję omawianych wytworów umieszczono w szerszej perspektywie, wskazując, że jest to tylko jeden z obszarów składających się na system komunikacji oparty na obrazach. Jednym z rozważanych wątków jest również używanie określenia „propaganda” w kontekście działalności prowadzonej przez niezależnych twórców.

W literaturze można znaleźć wypowiedzi potwierdzające przekonanie o istotnej, a nawet kluczowej roli podziemnych druków w walce o wolność. Wiesław Kukła, autor katalogu podziemnych banknotów (*Banknoty opozycji w Polsce 1982-1988*, Poznań 2011), swoją publikację dedykuje drukarzom, zwracając się do nich w następujący sposób: „Pamięci drukarzy podziemia, którzy sprawili, że wolność zawitała wcześniej”. Oczywiście niezależne wydawnictwa nie były bezpośrednią przyczyną obalenia komunistycznego ustroju, które było wypadkową różnych czynników, jednak nie należy umniejszać roli, jaką odgrywały podziemne druki – można powiedzieć, że to właśnie one napędzały wywrotowe działania, które naruszały komunistyczny monolit, a każdy przejaw niezależnego myślenia, pozostawiał na nim rysę, zwiastującą upadek PRL.